

De Zegelaarbeekvallei (Middenloop Zwalm)

Dominiek Decleyre

Inleiding

In het volgende Meander nummer zult u een lijst vinden van de "officiële" natuurlandreservaten. Vanaf deze Meander wordt geprobeerd om deze gebieden beter aan u voor te stellen. De naam Zegelaarbeekvallei zult u in deze lijst echter niet aantreffen (lap, het begint al!). Voor de goede orde: we hebben het over reservaat Middenloop Zwalm ... maar ook weer niet helemaal.

De naam "Zegelaarbeekvallei" werd gekozen in functie van het wandelpad dat aangelegd werd in en rond Middenloop Zwalm en het Kloosterbos. De vallei van de Zegelaarbeek vormt namelijk het centrale element in dit wandelgebied. De wandellussen zijn zo gekozen dat ze de vallei doorkruisen van bron tot monding. Tijd voor een nadere kennismaking.

Zegelaarbeek

De Zegelaarbeek is een zijbeekje van de Zwalm dat zich heeft ingesneden in de steile oostelijke flank

van de Zwalmvallei. Hierdoor is een interessant landschap ontstaan met een grote variatie aan biotopen. We vinden hier, in het klein, een vrij goede staalkaart van wat de hele Zwalmvallei aan landschaps- en natuurschoon te bieden heeft.

Op de zuidgerichte flank van de Zegelaarbeekvallei ligt het Vossenhol (V), we vinden er hoofdzakelijk graslanden en wat beukenbos. De noordgerichte flank van het valleitje wordt ingenomen door het Kloosterbos (K). Op de samenvloeiing van de Zegelaarbeek en de Kleine Zwalm met de Zwalm, ligt het Jansveld (J), een gebied met natte graslanden en broekbosjes.

Gewone Agrimonie Gilbert De Ghesquière

Vossenhol

Het Vossenhol herbergt het oudste perceel van afdeling zwalm.vallei (V1), het is in beheer sedert het begin van de jaren '80 en aangekocht in 1989. Toen reeds trok het de aandacht omwille van zijn spectaculaire zomerbloei. Een meer uitgebreide historiek van dit gebied is te vinden in de biotoopstudie van Jan De Durpel (zie website zwalm.vallei).

V1 paalt met twee zijden aan een oud beukenbos (particulier bezit). Tegen dit bos aan bloeien een aantal uitgesproken zoomsoorten die bij dit bostype horen, zoals Echte guldenroede en Valse salie (zie bij Beuk in de "Oecologische Flora").

Verder weg van het bos staan op V1 de meer uitgesproken hooilandsoorten als Knoopkruid, Gewone agrimonie, Wilde peen en vele andere. In de nazomer

bloeit hier ook Blauwe knoop. Wie hier in de lente eens komt snuisteren, zal zeker Aardbeiganzerik aantreffen en opkijken van de grote aantallen Bleeksporig bosviooltje. De "Flora van de Vlaamse Ardennen" vermeldt verder ook nog Muizestaart, Wilde narcis, Liggende en Gewone vleugeltjesbloem, maar die mogen we ondertussen rangschikken onder "vergane glorie". Niettemin is dit de botanische parel van Middenloop Zwalm.

De percelen die hier bij aansluiten zijn veel recenter aangekocht en kennen een veel minder ontwikkelde flora. Het perceel V2 is een stukje gemengd loofbos gedomineerd door Beuk. Opmerkelijk is dat hier ook Winterlinde als bosboom voorkomt. De rand van dit bos werd vorige winter als hakhout onderhouden om een brede bosrand tot ontwikkeling te laten komen. In de zoom van dit bosje treffen we een mooie populatie Kraailook aan.

Het Vossenhol was ooit gekend voor de uitbundige bloei van Margrietten. Pakweg 50 jaar geleden bestond in Sint-Maria-Oudenhove nog de traditie om met Onze-Lieve-Vrouw-

Hemelvaart de straten te versieren met deze bloemen. We kunnen het ons nog maar moeilijk voorstellen, maar het Vossenhol was toen de beste weide in de ruime omgeving om Margrietten te plukken. Ooggetuigen spreken van een "witte zee van bloemen". Tegen het einde van de twintigste eeuw waren ze echter

nagenoeg verdwenen. Onder het maaibeheer dat nu reeds een 5-tal jaar wordt gevoerd, beginnen de Margrietten zich gelukkig te herstellen, vooral op V3.

Het perceel V4 komt uit akkergebruik en kan hierdoor sneller evolueren naar soortenrijk hooiland. Mede door het uitstrooien van het maaisel van V1, zien we hier reeds na een paar jaar een explosieve toename van knoopkruid. Andere planten die het goed doen zijn Koninginnekruid, Heelblaadjes en sporadisch ook de Akkerdistel. Vanaf juni is het één van de betere plaatsen om vlinders waar te nemen, vooral het Bruine en het Oranje zandoogje komen er in grote aantallen voor, naast o.m. het Icarusblauwtje en de Kleine vuurvlinder.

Het onderste deel (V5) is veel vochtiger. De oorspronkelijke bedding van de Zegelaarbeek lag onderin dit perceel. We vinden er onder meer de Egelboterbloem en Pinksterbloemen. Deze laatste trekken een bescheiden aantal Oranjetipjes aan.

Wantsen op Heelblaadjes Gilbert De Ghesquière

Naarmate er meer struiken in dit grasland verschijnen zullen de omstandigheden voor deze vlinder wellicht verbeteren (verpoppen gebeurt immers in het struikgewas). Het perceel wordt licht begraaasd zodat op termijn een vrij open wastine kan ontstaan met een struikbedekking van ongeveer 20 %. Dit perceel vormt dan ook een belangrijke overgangszone naar het Kloosterbos (zie "Bossen van Vlaanderen" voor meer info over wastinevorming).

De algemene visie voor het Vossenhol is het behoud en de ontwikkeling van graslandtypes. Het is opvallend dat de grote diversiteit in de flora sterk contrasteert met de geringe aanwezigheid van vogels. Daarom wordt de laatste jaren extra aandacht besteed aan de "ecologische infrastructuur": het aanleggen van hagen en houtkanten en de ontwikkeling van bosranden (zie ook verder).

Als laatste troef is er het stuk holle weg langsheen

Bruin zandoogje Philip Vergeylen

Margriet Frederik Vandaele

de Kloosterbosstraat. Door de inplanting van een brede houtkant (vooral Zomereik voor hakhoutbeheer) als "schouder" op V4 en V5, is een aanvang genomen met herstel van deze unieke biotoop.

Kloosterbos

De stad Zottegem is de belangrijkste eigenaar van dit bos (percelen K1-3). Het Kloosterbos bespreken als onderdeel van Middenloop Zwalm zou dus niet correct geweest zijn. Het gebruik van de term Zegelaarbeekvallei komt hieraan tegemoet.

In het Kloosterbos kunnen op basis van hun ligging twee delen worden onderscheiden. Beiden vertonen een kenmerkende doch sterk verschillende oud-bos flora.

Het noordelijke deel (K1) bevat de bronzone en de noordgerichte flank van de Zegelaarbeek. De voorjaarsflora wordt hier gedomineerd door Gevlekt longkruid. Daarnaast vinden we er Bosanemoon, Slanke sleutelbloem en bosviooltjes. In de rand aan de Kloosterbosstraat komt ook Moesdistel voor en een occasionele Brede wespenorchis. De boomlaag bestaat hoofdzakelijk uit populieren. De struiklaag bevat een groot aantal spontaan ontwikkelde Hazelaars, Gewone essen, Haagbeuken en Zomereiken. Het Kloosterbos is aangeduid als een zone met veel autochtone zaadbronnen. Het omvormingsbeheer dat gevoerd wordt door Bos & Groen (voor de stad Zottegem), bestaat uit het geleidelijk kappen van de populieren en het spontaan laten regenereren van een natuurlijk bos.

Het zuidelijk deel van het Kloosterbos (K2) ligt op de steile oostflank van de Zwalmvallei. Dit deel is veel droger en kan omschreven worden als een zuur eiken-beukenbos. In de kruidlaag vinden we typische oudbosplanten als Groot heksenkruid, Gewone salomonszegel en Ruwe smele. De struiklaag is hier veel ijler, het meest opvallend is dat er vrij veel Kamperfoelie voorkomt. Het omvormingsbeheer bestaat hier uit het vrijstellen van Zomereiken. De Beuken en de uitheemse Amerikaanse eiken dreigen immers deze inheemse soort te verdringen. Een aantal van deze bomen zal daarom binnenkort gekapt worden. Het kappen van "mooie oude bomen" kan voor de

argeloze wandelaar shockerend overkomen. We willen er daarom graag nog eens de nadruk leggen dat het beheer dat Bos & Groen hier voert, gericht is op het verwijderen van exoten en het laten ontstaan van een meer gevarieerd en natuurlijk bos.

Een gemeenschappelijk bosbeheersplan voor het Kloosterbos is er (nog) niet. De betrokken partijen (Zottegem, Bos & Groen en Natuurpunt) wachten

Beheerswerken

Dominiek Decleyre

dit echter niet af om te starten met enige vorm van samenwerking. Zo wordt V6 door Natuurpunt open gehouden, terwijl de aanpalende zone van het Kloosterbos door B&G beheerd wordt als middelhout (hakhout + overstaanders). Zo kan hier een brede mantel-zoom vegetatie ontstaan.

Natuurpunt streeft samen met de stad Zottegem naar een groter en rijker Kloosterbos. Op de percelen V6,7,8,10 zijn reeds belangrijke bosuitbreidingen gebeurd (V9 is nog in landbouwgebruik). Tot nu is dat gebeurd via aanplant van voornamelijk Gewone es en Zomereik, met belangrijke bijmenging van andere inheemse bossoorten (Haagbeuk, Boskers, Hazelaar etc.). Langs "definitieve" grenzen, bv. langs een openbare weg, zijn bosranden aangelegd met Eenstijlige meidoorn, Sleedoorn, Hondсроos, Gelderse roos enz. Waar mogelijk wordt gewerkt met autochtoon plantmateriaal.

Ook de stad Zottegem realiseerde onlangs een aankoop (K3). Dit perceel is ingekleurd als botanisch waardevol grasland en zal daarom als open plaats worden

beheerd, met veel aandacht voor bosrandeffecten.

Een bijzonder experiment is de aanplant van V10. Dit perceel komt uit akkerbeheer. Van deze gelegenheid is gebruik gemaakt om eerst wintergraan te zaaien en pas daarna de boompjes te planten. Deze zomer zagen we hier dus een graanveld met boompjes ertussen. Tot onze aangename verrassing groeide hier geen enkele distel. Deze winter wordt dit (hopelijk) een fourageerplaats voor de akkervogels.

Jansveld

De Zwalm maakt stroomafwaarts van Brakel, een brede bocht. In deze bocht monden zowel de Zegelaarbeek als de Kleine Zwalm uit. Het drassige gebied dat zo is ontstaan wordt aangeduid met het toponiem

Overstromingsbekken

Dominiek Decleyre

“Jansveld”.

Voor hier een ruilverkaveling, annex drainage, werd doorgevoerd was dit een natuurlijk overstromingsbekken voor de Zwalm. Vooral tijdens de winter was dit het geval. Nu treden overstromingen slechts op bij uitzonderlijke regenval. De overstroming van juni 2005 illustreerde dit op dramatische wijze (zie foto).

Natuurpunt heeft op het Jansveld reeds een aantal belangrijke aankopen kunnen realiseren. Hiertoe behoren goed ontwikkelde broekbossen, maar ook open gebieden. Het is de bedoeling dat het centrale deel (pakweg tussen J13 en J16) een open karakter behoudt. De goed ontwikkelde bospercelen die het

open gebied flankeren zullen uiteraard behouden blijven.

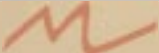
Zo vormen de percelen J8 en J9 een mooi boscomplex dat bovendien aansluit bij het domein van het kasteel van Lilare. De boomlaag bestaat uit een monotone aanplant van -inmiddels zieke- populieren. Door spontane opslag van bomen en struiken ontstaat hier reeds een nieuw bos dat geleidelijk de populierenaanplant zal verdringen. De echte rijkdom van dit oude bos zit weerom in de ondergroei. In de lente vinden we er Dotterbloem, Slanke sleutelbloem, Speenkruid en een belangrijke populatie Eenbes.

Het Jansveld kent ook een paar mooie elzenbroekbosjes (J1+J11, J5+J7 en oostelijk deel van J14). Naast de obligate Zwarte els vinden we er in het voorjaar vooral veel Dotterbloemen. Het perceel J6 is iets minder nat en is ingeplant met Gewone es, Zomereik en Zwarte elzen (als geboortebos voor de gemeente Brakel).

Het half-open gebied gevormd door J3 en J2 vormt de overgang naar het open gebied. J3 is een mooi ontwikkelde Moerasspirea-ruigte met tevens veel Smeerwortel, Kruisbladwalstro en op de drogere stukken enkele plekken Wilde bertram. J2 wordt sinds vorige zomer als hooiland beheerd. De wegberm langs deze percelen toot zich in de zomer met opvallend veel Grote kattestaart.

Het gebied tussen de Zwalm en de hoogtelijn van 35 meter (zie kaart) heeft potenties om te evolueren tot een “wetland” aan de Zwalm. We spreken over het gebied dat de huidige percelen J13 en J12,15,16 omvat en de weiden daar tussen. Dit gebied is een tiental hectare groot. Ondanks de drainering en de diepe ontwateringssloten blijft dit het jaar rond een drassig gebied, getuigen daarvan zijn Grote lisdodde, Groot moerasscherm en Valeriaan. Ook Pijptorkruid komt voor (J15), wat er zou kunnen op wijzen dat er hier en daar ook kwelwater aan de oppervlakte komt.

De vogelaars moeten het voorlopig stellen met Grasmus, Bosrietzanger en op de Zwarte elzen ook talrijke vinkachtigen. Binnen zwalm.vallei dromen sommigen (enfin, ikzelf dus) ervan dat het “wetland” uitgroeit tot een overwinteringsgebied voor watervogels. Een vogelkijkhut op J14 behoort dan tot

de mogelijkheden.

Binnen dit “wetland” komen nog een aantal populierenaanplanten voor. Om het gebied meer open te maken en dus aantrekkelijk voor water- en weidevogels, zullen de percelen J12 en J16 (en deels J14) in de komende jaren worden gekapt en weer omgezet tot grasland. In feite is dit een herstel naar de toestand van slechts enkele decennia geleden.

Groene linten

De Zegelaarbeekvallei kent een grote verscheidenheid aan bosjes en bosfragmenten. Ze liggen niet zo heel

Roodborst

Paul Vandenbulcke

ver van elkaar. Door het gericht aanplanten van hagen en houtkanten op de tussenliggende percelen kunnen meerdere doelen worden bereikt.

De hagen werden zo ingeplant dat ze op termijn corridors zullen vormen tussen de verschillende bosjes in de Zegelaarbeekvallei. Ze fungeren bovendien als (her-)aankleding van het landschap. Vele hagen en houtkanten zijn hier immers verdwenen onder impuls van de schaalvergroting in de landbouw.

De aanplant van hagen en houtkanten kadert ook in de versterking van de “ecologische infrastructuur”. Soorten als Heggemus en Roodborstje, typische bewoners van schaduwrandjes, zullen hier dankbaar gebruik van maken. Voor vleermuizen zijn het bakens waarlangs ze op jacht gaan. Voor soorten met een complexe levenswijze kan het struikgewas een belangrijke aanvulling zijn bij het graslandbiotoop (bv.

het Oranjetipje).

De haagkanten vormen ook een windscherm aan de noordrand van het “wetland”. Binnen enkele jaren zullen deze struiken de wind temperen en beschutting bieden aan mogelijke overwinteraars in het gebied.

Tijdens de “Dag van de Natuur 2005” en een gelijkaardige plantactie in 2004 werden meer dan 1 kilometer “groene linten” aangelegd (zie <http://zwalmvallei.be/dvdn>). Deze omvatten hagen, houtkanten, bosranden, de schouder van een holle weg en zelfs een vogelbosje (V5).

Wandellussen van de Zegelaarbeekvallei

De Zegelaarbeekvallei is een mooi gebied met een uniek reliëf. Dit maakt van dit gebied een uitgelezen plaats voor het aanleggen van een wandelpad. Binnen een paar vierkante kilometer treffen we hier een onwaarschijnlijk grote variatie aan van goed ontwikkelde natuurgebiedjes. Natuurpunt zwalm.vallei heeft maximaal gebruik gemaakt van de potenties van zowel het eigen reservaat Middenloop Zwalm, als van het Kloosterbos om deze wandelroute langs zo divers mogelijke plekjes te sturen.

Tijdens de voorbije “Dag van de Natuur” werd het wandelparcours aangelegd (pijltes en voorlopige infoborden). De “wandeling van de Zegelaarbeekvallei”

bestaat uit twee lussen: de rode lus op Zottegemse bodem en de blauwe lus te Brakel (de keuze van de kleuren is uiteraard geheel toevallig). Ondertussen is met de stad Zottegem reeds een afspraak gemaakt voor een extra groene lus in het Kloosterbos. Alternatieve wegen worden in het geel weergegeven op het kaartje. De officiële opening van de "wandeling van de Zegelaarbeekvallei" gaat door op 4 mei 2006. Meer details over dit evenement vindt u in de volgende Meander. Maar u bent nu reeds welkom om het pad te verkennen. We wensen u alvast een aangename natuurwandeling.

Praktisch

- Start rode lus: aan de ingang van het Kloosterbos, Kloosterbosstraat Zottegem.
- Start blauwe lus: aan het zuiveringsstation, Zwalmbeekweg Brakel.
- De lussen zijn te combineren door overstap aan de "wisselpunten". Laarzen zijn aangewezen !

Literatuur

- Flora van de Vlaamse Ardennen – Karel De Waele et al. – 2002.
- Oecologische Flora van Nederland – Weeda et al.
- Bossen van Vlaanderen – Guido Tack et al. - 1993.
- Terreinstudie Jan De Durpel: http://zwalmvallei.be/mlz_vossenhol_css.html.
- Dag van de natuur 2005 in Middenloop Zwalm: <http://zwalmvallei.be/dvdn>.

Dank

Met dank aan Joris Otte en Herman Haustraete voor de geleverde informatie en aan Jan Francois (conservator MLZ) voor informatie en kaartmateriaal.

Voor schitterende foto's, allerhande waarnemingen, bezoek onze website met bijna dagelijks nieuwe gegevens over natuur in onze streek.

<http://users.skynet.be/wielewaal>